

GARNIEC (323) *sb m*

garniec (273), **garnec** (5), garniec *a.* garnec (45); garnec *MycPrz*; garniec : garnec *BartBydg* (1 : 3), *Leop* (2 : 1). garniec : garnec : garnc- *March*¹ (2 : - : -), *BierEz* (7 : - : 5), *Murm* (3 : - : 1), *Mymer*¹ (2 : - : -), *BartBydg* (1 : 3 : 1), *FalZioł* (27 : - : 29), *GlabGad* (1 : - : 4), *March*² (9 : - : -), *MiechGlab* (- : - : 2), *KłosAlg* (- : - : 2), *RejPs* (1 : - : -), *RejRozpr* (1 : - : 1), *ZapWar* (- : - : 2), *LibMal* (4 : - : 3), *KromRozm I* (1 : - : 1), *GliczKsiąż* (2 : - : 1), *LubPs* (1 : - : 1), *GroicPorz* (1 : - : 1), *RejWiz* (- : - : 2), *Leop* (2 : 1 : 4), *RejFig* (- : - : 2), *RejZwierz* (3 : - : 3), *BibRadz* (- : - : 5), *BielKron* (9 : - : 9), *Mącz* (13 : - : 8), *SienLek* (19 : - : 27), *RejAp* (- : - : 5), *GórnDworz* (- : - : 4), *BielSat* (- : - : 2), *RejZwierz* (3 : - : 12), *BielSpr* (7 : - : 9), *BudBib* (- : - : 4), *MycPrz* (- : 1 : -), *Oczko* (2 : - : 2), *KochPs* (- : - : 1), *SkarŻyw* (3 : - : 3), *MWilKHist* (- : - : 1), *StryjKron* (1 : - : -), *WerGość* (1 : - : 1), *BielRozm* (- : - : 2), *Calep* (7 : - : 1), *GostGosp* (4 : - : 5), *KochFrag* (- : - : 1), *JanNKarKoch* (1 : - : -), *SarnStat* (2 : - : 2), *PowodPr* (- : - : 1), *SkarKaz* (1 : - : -), *CiekPotr* (1 : - : -), *SkarKazSej* (3 : - : -), *KlonFlis* (- : - : 3), *SzarzRyt* (- : - : 1). ♦ -ec (149), -eć (1); -ec : -eć *SienLek* (18 : 1).

a oraz e jasne.

-rnc- (165), -rc- (8); -rc- *MiechGlab*, *GliczKsiąż*, *GórnDworz* (4); -rnc- : -rc- *BielKron* (6 : 1), *SarnStat* (1 : 1).

sg N garniec (53). ♦ *G* garnca (36). ♦ *D* garncowi (2). ♦ *A* garniec (96). ♦ *N a.* *A* garniec (1). ♦ *I* garncem (10); -em (1), -(e)m (9). ♦ *L* garncu (52). ♦ *pl N* garnce (13). ♦ *G* garncow (15), garncy (3) *Calep*, *SarnStat* (2); -ów (2), -(o)w (13). ♦ *D* garncóm (1). ♦ *A* garnce (33). ♦ *I* garncy (3). ♦ *L* garncach (2); -ach (1) *Mącz*, -äch (1) *GórnDworz*. ♦ *du G* (*cum nm*) garncu (1) *Mącz* 52c. ♦ *A* (*cum nm*) garnca (2) *LibMal* 1545/95v, *BielKron* 463.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Naczynie gliniane lub miedziane do gotowania lub przechowywania rzeczy płynnych albo sypkich; olla Murm, Mymer*¹, *Mącz*, *Calep*, *Cn*; *cucuma Murm, Mymer*¹, *BartBydg, Calep*; *pultarius Mącz, Calep, Cn*; *aula Murm, Mącz*; *cacabus BartBydg, Cn*; *chytra, coculum Mącz, Calep*; *testa Calep, Cn*; *chytrapus, dolium, lebes, ptisanarium Mącz*; *incoctilia (pl) Calep*; *calix, chutra, hirnea, pultarium, seria Cn* (282) : *March*¹ A3; Ezop [...] W wielki gárniec wody nálał *BierEz* C2; Wólk niekiedy zduná widział/ Iże z błotá gárnce działał *BierEz* Pv, C2 [2 r.], C2v [4 r.], Lv, Pv [2 r.]; *Murm* 142; *Mymer*¹ [29²]; Ty zioła warz w wielkieni garnczu *FalZioł* II 18d; NAprzod rog Ieleni śkrobany, á potym w wodzie warzony w nowym garnczu/ oná wodą vřta płokane częřto poranu zachowawa od boleřci zębow człowieka *FalZioł* V 80, *3a, I 24c, 37d, 70a, 92c (52); Ogien moczą řwą, karmią w garnczu zagrzewa *GlabGad* Ev, Ev, E7 [2 r.], G5v; *March*² A, Dv [3 r.], D3v; *March*³ V; *RejRozpr* G3v; Item dawali pywo řpywnyrcze thegořch pana řwego zduncze za garncze okrom wyadomořci panřkyey *LibMal* 1546/116, 1546/116; *GliczKsiąż* A3v [2 r.]; *LubPs* H2v; *Leop Num* 11/8, 4.*Esdr* 8/2, *Eccli* 21/17, 27/6, *Rom* 9/21; Gárniec. PAttrz gdy w ten gárniec názybył/ częřto dolewáią/ Y potráwy řie přuią/ y nie rychłó wráią/ Ale kiedy řie on řam/ powoli wyřmáży/ Tedy řmárczno y zdrowo/ cokolwiek w nim wárzy. *RejZwierz* 139, 136, 137 [2 r.]; *BibRadz Eccle* 7/7, *Ier* 52/19; kazał kilka

gárncow nowych przynieść/ ná ktorých ípífał pány iáko ktorego zwano/ potym kijem ony gárce potłukł miáľtho żywych panow mówiąc *BielKron* 326; Szczedłzy fie do Cerkwie zázgá wľzytki świece/ dwa gárncá poľtáwiwľzy/ ieden nowy drugi łtáry: łtłuká ieden o drugi mówiąc Modlithwy/ áby fie tak Krześcijáńłki Nowy zákon z Amanem iáko ten nowy gárnec od łtárego rozpierzchnáľ/ ále w łtáry gárnec náľypá źiemie iż by był mocnieyľzy *BielKron* 463, 50, 80v, [85²], 94v [3 r.], 95 [3 r.], 326, 427v; Affingere ollis auriculas, Przipráwić/ Przilepić vľzy ku gárncom. *Mqcz* 127c; Olla, Gárnec á zwáľzczá miedźiány. *Mqcz* 262d; ollares uvae, Iágody ktore w gárncách bywáýą chowáne. *Mqcz* 262d, 52c, 67c, 262d, 329a, 331b; iż gárnec łatány/ wiewľżego łzánowánia potrzebuie/ niźli nowy á cáły. *SienLek* 32; Skothowy gnoy Máiovy vľufz/ á w gárnec na ogień włóž *SienLek* 93v; niechayže chory łyędźie nád gárncem a nád párá łye párzy *SienLek* 119v, 12v, 13, 39v, 47, 47v (40); *RejAp* 32, 33v; Widziľz onę niewiáľtę/ co gárce przedáie *GórnDworz* T4v, T5, T5v; *BielSat* C3 [2 r.]; Acź kowalá od kleľzczow á zduná od gárncow thrudno odwieść/ bo Zwyczáy drugi zakon/ ále y kowal kiedyby go burmiľtrzem wybrano [...] pewnieby y kleľzczow łnádnie odbiežáľ. *RejZwierc* 268v, 53v [3 r.], 59, 163 [5 r.]; *BielSpr* 45 [2 r.], 47v; *BudBib Ps* 57/9[10]; *Oczko* 16v; *KochPs* 97; *SkarŻyw* 121 [2 r.], 226, 329, 354, 480; *BielRozm* 20 [2 r.]; *Calep* [728]b; ogniá teź z głównią nie ność/ ále chędogo w gárncu *GostGosp* 22, 54, 118, 128; ktore tám Bog przeklina/ dla tego/ iż iáko z gárncá záľtárzáľa przywáraľ/ tak niekárnóść przelewánia krwi/ oney fie puśćić niechce. *PowodPr* 67; *SkarKaz* 160b; *CiekPotr* 26; *SkarKazSej* 705b; *KlonFlis* F3v, G2v [2 r.]; Pomnię iże moy óciec z gliny gárnce robiľ. *SzarzRyt* D3.

garniec czego (7): A mátká Márhołtowá [...] náľáľá gárnec czyľtego mleká *March*² Dv, Dv, D4; Náwarz prorockim łynom wielki gárnec káľze. *BielKron* [85²]; Albo weźmi roľpalonego węgla gárnec *SienLek* 168v; *RejAp* 28; *StryjKron* 160.

garniec do czego (2): Pultarius – Garniecz do warzeniá káľzi albo brye. *Calep* 875a; gárnce do máľľá/ tworzydľá do łerow [...] w káźdym imieniu v Pana [...] ma to bydź iednáko *GostGosp* 56.

garniec z czym (1): á poľtáwiwľľy gárnec zmlekyem na źiemię zyadľ plácek *March*² Dv.

W charakterystycznych poľčzeniach: *garniec* czysty, gorący (2), łatany, mały, nowy (37), proźny, stary, sľľucony, łłusty, wielki (4), wrzący; *garniec* łłucze się, zgruchotaľ się; *garncow* przegorzenie, przepalenie; do *garncá* włóżyć (włóžony) (4), złać; *garniec* (garncce) czynić (3), działáć, nawarzyć, plókać, (po)łłuc (sľľuc) (5), przedawać (4), (wy)robić (3); w *garniec* dolewać, nagarnáć, (na)kłać (6), nalać, nasypáć (2), wlać (3), włóżyć (20); w *garncu* namoczyć, nawarzyć (2), spalić (napalić, upalić) (13), (u)warzyć (się) (warzony) (16), wrzeć.

Przysłowia: Bo fie koćieľ z gárncem łwárzy A łnadziechmy wľľytko łľárzy *RejRozpr* D2.

A niewieľz pod pokrywká co fie w gárncu kurzy *RejWiz* 141; Bo Herb do złych zwyczáioľw ná gárncu pokrywká/ W ktorým miáľto Száľwiey/ wre czáľem Pokrzywká. *RejFig* Cc3; Máłoc gdy gárnec widziľz/ iż v ogniá łtoi/Lecz niewieľz pod pokrywká co fie tám w nim broi. *RejZwierz* A4.

Gárnec dobrze wypalony/ lepiej trwa niźli námoćzony. *March*¹ A3 [*idem*] *March*³ V.

Fraza: »ciepłó jako w garncu« (1): Ták pazuchę zowie iż wniew ciepłó iáko w gárncu. *BudBib* I 336d *marg*.

Wyrażenia: »garniec gliniany« = *olla fictilis* *Mącz*; *lagena testacea* *PolAnt*; *testa Calep* [szyk 5 : 1] (6): *Leop Eccli* 13/3; Iákoż teraz ízláchetni fynowie Syońscy co byli poczytáni iáko złothon ízczyre/ íą iako gárnce gliniáne/ a iákoby ípráwá rąk zduńfkich. *BudBib Thren* 4/2; *olla fictilis*, Gliniány gárniec. *Mącz* 262d; *Calep* 1059b; *SkarKazSej* 705b [2 r.].

»garniec miedziany« = *cucuma* *Murm*, *Mymer*¹, *BartBydg*, *Calep*; *vas aeneum* *Murm*, *BartBydg*, *Mącz*; *coculum* *Mącz*, *Calep*; *lebes* *Mącz*; *incoctilia (pl)* *Calep* [szyk 6 : 6] (12): *Murm* 142; *Mymer*¹ 29; *BartBydg* 38; *MiechGlab* 45; *Leop* 4.Reg 25/14; *Mącz* 65a, 186c, 465c; *Názbieray* rózey [...] á náfułz onych kłobuczkw w ćieniu/ á kiedy potrzebá náwarz ich w wodzie dżdżowey w gárncu miedziány *SienLek* 64; *Incoctilia* – Miedzani garniecz ołowem polany. *Calep* 523a, 210a, 275a.

»garniec polewany« [szyk 5 : 1] (5): głowy maia być ípalony w gárnczu nowym polewanym. *FalZioł* IV 37d, V 84, 98v; przyfypíłz ktemu máki czyłstej ięczmienney/ niebárzo wiele/ y wárzyc to w nowym polewanym gárncu *SienLek* 117v, 62; *Oczko* 11.

»garniec o trzech nogach« = *chytra* *Mącz*, *Calep*; *chytrapus*, *tripes*, *tripoda* *Mącz* (3): *Tripoda*, [...] *Trzinóg*. [...] Et in certaminibus praemia quondam fuerunt tripodes, Miedziáne gárnce o trzech nogách. *Mącz* 465c, 52c; *Calep* 192a.

»uchaty garniec« (1): *Ansata olla* *Vcháty* gárniec. *Mącz* 10d.

»garniec zdunowy« (1): Iż dam im mocz nád niewiernemi [...] / á iáko gárnce zdunowe ták ie tłuc będą *RejAp* 33v.

»żelazny garnek« (1): *Lebes*, *cacabus coquinalis*, tegel myedzyany, *vas aeneum*, żalazny garnecz *BartBydg* 80.

Zestawienie: »garniec íłżecki« (1): *kthora* pod zamkiem Krákowfkim/ niedáleko lodownice/ gárce íłżeckie przedawála *Górndworz* T4.

Szeregi: »garniec, (i, a(l)bo) kociel(ek) (a. kotlik)« [szyk 6 : 4] (10): *MiechGlab* 45; *RejWiz* 167; *Dym* z nozdrzy iego wychodzi iáko z gárncá ábo kotlá wrácego [*a olla accensa*]. *BibRadz Iob* 41/11; ták krolowi przypráwił w izbie láźnię [...] do ktorey rozmaitych żioł mocnych w kotliki/ drugie w gárnce nákladł *BielKron* 403; *Mącz* 186c; *BudBib* I 334b *marg*, 336d *marg*; *Coculum* – Miedziani gárniec, kocziełek. *Calep* 210a, 275a; *KochFrag* 28.

»garniec, (a, albo) konew« [szyk 2 : 1] (3): gárnyec albo konew tym opływa/ czym yą przeleyełz, *KromRozm I B*; Konwie też á gárnce miedziáne/ y kielle y widły/ y czálfe/ y móždzerzyki/ y wíłlytko naczynie miedziáne [*Ollas quoque aereas, et trullas et tridentes et scyphos et mortariola et omnia vasa aerea*] ktorych vżywáli ná pośludze/ zábráli. *Leop* 4.Reg 25/14; *Mącz* 43a.

»garniec albo (i) (insze) naczynie« (3): gdy goście iaci maia być tedy noci przed tim bywaią w onych karczmach abo gofcincach ítrachy á kołatanie Garczow albo nłzego naczynia wynóśzenie. *MiechGlab* *5; *GliczKsiqz* D6, *Mącz* 165a. [*Ponadto w innych połączeniach strukturalnych 3 r., przy innyrn szeregu 1 r.*]

»garniec albo zban« [szyk 2 : 1] (3) : bo kładżiono wśíłtkich tych ýmiioná ktorzy íe práwowály ná kártkách w gárniec/ albo zban y w ynłze naczynie/ á czyye íe ymię naprzod wyýć tráfiło tego ítronę naprzod íádzono. *Mącz* 85a; *Urna imaginis mortui*, Gárniec álbo zban w kto rym popioł vmárłych ípalonych chowano. *Mącz* 508d, 93d.

W przen (4) :

garniec czego (3): *RejPs* 88v; Moab będzie garncem vmywania mego [*olla lotionis*] á ná Edom porzucę boty moię *BibRadz Ps* 59/10; y namci ty gárnce mięfá łmákuia tego mizernego Egiptu omylnego łwiátá tego. *RejAp* 28.

Zwrot: »do granca [czyjego] naględac« (1): Abo muřiał nie ták z bliřká frogi nieprzyiaciel twoy [...] do gárncá twego naględác. Dziř ledwe iř nie wie co kiedy y v ktorego wárzå/ nie tylko áby nie miał wiedziec inych łpraw á pořćpkow nářzych. *RejZwierc* 188.

Przen (1) :

Wyrażenie: »garniec pękaty« (1): A gdy ták łřpetnego [*Ezopa*] widziař/ Stoiąc Zenáfá zopytař: Co to zá gárniec pekáty/ Krotki/ brzucháty/ gárбаты. A záprawdę by nie dychař/ Kłoczem bych ij rádniey mnimař *BierEz* A4.

a. *Naczynie używane do celów wojennych jako rodzaj pocisku wybuchowego (13) :* Gárnce/ ktore łturm odbijáia/ ták czynia. Nářypą w gárniec prochu Ruřnicznego/ potym nákláda w on gárniec miedzy proch rurek řeláźnych krotkich iáko pálec [...]. Potym nářypác w on gárniec peřno prochu ruřniczne^{go} miedzy ony rurki *BielSpr* 74; Gdy ten gárniec będziefz chćiař ciřnáć ná idące ku łřturmu/ zápal pierwey ony kńńce knotow *BielSpr* 74v, 74 [2 r.], 74v [5 r.].

Wyrażenia: »garncie szturmowe« (1): Garncie łřturmowe. *BielSpr* 74 marg.

2. *Miara pojemności cieczy i ciař sypkich, wywodząca się z glinianego naczynia gospodarskiego; wielkość, „garncza” zależna była od okresu, miejsca oraz rodzaju towaru; pojemność jego wynosiła prawdopodobnie około 4 litrów; zbořa mierzono 2 razy więřszymi „garncami”;* urna *Murm*, *BartBydg*; *quartarius Murm*; *chus, congius, vas congiarium Cn* (40) : Urna. [...] Cřwyrtnyá wyrteř albo gárnyec ře. 4. quart. *Quartarius* idem *Murm* 195; *BartBydg* 128, 173b; Kwarth w barile/ á 24; garncze/ 4. kwarty w garniecz. *KłosAlg* G; *RejZwierc* 194; á to co ná wieczery albo ná obiedźie wypije/ dobrze więcey niż gárniec cháfem vczyni *Oczko* 20; *Calep* 659b; Mářłá dzieřzka ma bydź kwart 22. albo y gárniec *GostGosp* 118; Kwartá pića wřelákiego/ iáko teráźnieyřa Krákwřka po wřyřłtkiey Koronie bydź ma: á cřtery kwarty takie máia czynić gárniec. Gárcy zá tákich w Báręle dwáďdzieřcia y cřtery. *SarnStat* 280, 230.

garniec czego (26): ty rzeřzy przetłukřzy grubo: namocz w chřřřtem winie/ iřeby było garniecz wina *FalZioř* V 76v; *ZapWar* 1543 nr 2581, 1545 nr 2631; Idem wthurobynye 2 garncza mařla vkradř *LibMal* 1545/95v, 1553/172v, 173, 173v, 174; gárncá winá z dobrym łořořyem ná obiad nie pořleřz/ ledwe s tobą łłowo przemowi. *GroicPorz* dd3, C3v; *RejFig* Cc4; Chus sive Choa, Faská albo naczynie ku czerpániu/ Wiádro/ Teř Miárá okořo dwu gárncu winá mniey albo więcey. *Mqcz* 52c, 8a; *SienLek* 168v, 173v; *RejZwierc* 25v, 95, 157v; Wřzák Krolowi do łtořu ná gárnc Więc winá/ Muřiano řie zápiřác *MycPrz* I B; *Oczko* 20; *MWilKHist* Ev; A potym z chlebem gárniec mleká ziaďřzy/ iábłęk z kopę/ á puřtrifuřa gńięk zpázřzy/ [...] puřmiřkom kilkom cřupryny wzmiařwřzy/ kápuřcie kwářney potym dorobiř/ mářo iuř o zářki włořkie dbař. *WerGoř* 242; A ma ták wydawác nabiař; od dzieřięci owiec gárniec mářłá/ coby řtář zá kopę *GostGosp* 118, 118 [2 r.]; Becřka piwá ma bydź wřęďdzie táká/ która będzie miařa w łobie gárcy piwá/ wřyřłřey omienionych řiedmdźięřiat y dwa. *SarnStat* 280.

W charakterystycznych połączeniach: garniec gorzałki, masła (45), mleka, muszkatełły, piwa, smalcu, wina (8).

Zestawienie: »poł garnca« = metreta Murm, BartBydg (5): Murm 195; Metreta, dr. quaedam mensura liquidorum, poł garncza BartBydg 90b; SienLek 168; Bá wleyże ty iedno ieleniowi poł gárncá gorzałki w gárdło/ [...] vžrzyłz bėdzielic dłuęo buiał. RejZwierc 157v; Trzebáby go poczęstowác Spuł gárncá mu fmoły podác. MWilkHist Ev.

**** Bez wystarczającego kontekstu (1) : G także: chyba to powiedźiec trębá/ ze go PolAcy nieuziwaią na dwoie iako Łacinnicy: ale tilko w iedno: iako tu gárniec JanNKarKoch E4.*

Synonimy: 1. kociel, sagan, tygiel.

*Cf **GARNEK***

HG